

УДК 349.23-053.2:341.231.14

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.32>

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ УНІВЕРСАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Товт Т.О.,
*аспірантка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Товт Т.О. Становлення міжнародних універсальних стандартів регулювання праці неповнолітніх.

У статті з'ясовано генезу становлення міжнародних універсальних стандартів регулювання праці неповнолітніх. Виявлено, що у міжнародному масштабі регулювання праці дітей розпочалися із Берлінської міжнародної конференції праці (1890 р.), яка стала поштовхом для ряду наступних важливих міжнародних заходів, а також заснування у 1900 році Міжнародної асоціації з трудового законодавства для сприяння положенням про дитячу працю як частину міжнародного трудового права. Доведено визначальну роль Міжнародної організації праці (МОП), яка була створена після Першої світової війни. За перші два роки з моменту створення було прийнято 16 Міжнародних конвенцій та 18 Рекомендацій, зокрема перші міжнародні стандарти охоплювали робочий час, безробіття, охорону материнства, нічну роботу для жінок, мінімальний вік для працевлаштування та нічну роботу для молоді.

Виявлено, що прийнята Конвенція МОП «Про примусову чи обов'язкову працю» № 29 містила багато гарантій щодо скасування та недопущення примусових робіт, тому має значення і для неповнолітніх працівників, бо у цей історичний період вони часто залучалися до робіт із 12-14 років.

Обґрунтовано, що важливе значення має створення у 1992 році Міжнародної програми з усунення дитячої праці (ІРЕС) як окремих департамент МОП, що має на меті через програми у різних державах світу викоринити дитячу працю, особливо шкідливу.

У висновках запропоновано власну періодизацію генези міжнародних стандартів захисту неповнолітніх працівників та заборона дитячої праці, що охоплює чотири періоди, з 1890 року до сучасних днів, а саме: початковий етап характеризується дискусіями на міжнародному рівні про потребу регулювання праці неповнолітніх і заборону їх залучення до небезпечних та важких робіт, на другому етапі відбулося створення МОП та поступове обмеження праці неповнолітніх, третій етап розпочався із прийняття Конвенції про мінімальний вік для прийому на роботу від 26.06.1973 № 138 та тривав до початку глобалізаційних процесів, сучасний етап, ми датуємо із 1999 року, він триває досі та характеризується у аспекті глобальної справедливості приведення правозастосування у всіх державах до вимог універсальних міжнародних стандартів задля викоринення всіх форм дитячої праці.

Ключові слова: праця неповнолітніх, МОП, гарантії, міжнародні стандарти, примусова праця.

Tovt T.O. Formation of international universal standards for the regulation of the work of minors.

The article explores the genesis of the formation of international universal standards for the regulation of child labor. It is revealed that the international regulation of child labor began with the Berlin International Labor Conference (1890), which became the impetus for a number of subsequent important international events, as well as the establishment in 1900 of the International Labor Law Association to promote provisions on child labor as part of international labor law. The decisive role of the International Labor Organization (ILO), which was established after the First World War, is proven. In the first two years since its establishment, 16 International Conventions and 18 Recommendations were adopted, in particular, the first international standards covered working hours, unemployment, maternity protection, night work for women, the minimum age for employment, and night work for young people.

It was found that the adopted ILO Convention No. 29 «On Forced or Compulsory Labor» contained many guarantees regarding the abolition and prevention of forced labor, therefore it is also important for underage workers, because in this historical period they were often involved in work from the age of 12-14.

It is substantiated that the creation in 1992 of the International Program on the Elimination of Child Labor (IPEC) as a separate department of the ILO, which aims to eradicate child labor, especially harmful ones, through programs in various countries of the world, is of great importance.

The conclusions propose their own periodization of the genesis of international standards for the protection of minors and the prohibition of child labor, covering four periods from 1890 to the present day, namely: the initial stage is characterized by discussions at the international level about the need to regulate the labor of minors and prohibit their involvement in dangerous and heavy work, the second stage saw the creation of the ILO and the gradual restriction of the labor of minors, the third stage began with the adoption of the Convention on the Minimum Age for Admission to Employment of 26.06.1973 No. 138 and lasted until the beginning of globalization processes, the modern stage, we date from 1999, it continues to this day and is characterized in the aspect of global justice by bringing law enforcement in all states to the requirements of universal international standards in order to eradicate all forms of child labor.

Key words: child labor, ILO, guarantees, international standards, forced labor.

Постановка проблеми. Не дивлячись на те, що відповідно до ст. 32 Конвенції про права дитини кожна держава визнає право дитини на захист від економічної експлуатації та виконання будь-якої роботи, що перешкоджає її освіті, здоров'ю чи розвитку, за оцінками ЮНІСЕФ, 160 мільйонів дітей у світі залучені до дитячої праці, що на 8,4 мільйона більше за останні чотири роки, зокрема 112 мільйонів дітей виконують роботу у сфері сільського господарства, 31,4 мільйони дітей працює у сфері послуг, 16,5 мільйонів дітей виконують роботи у промисловості. Майже 28% дітей віком від 5 до 11 років та 35% дітей віком від 12 до 14 років, які працюють, не навчаються в школі. Більше того, 79 мільйонів із загальної кількості дітей займаються небезпечною роботою [1]. Саме для вирішення такої масштабної проблеми як дитяча праця важливе значення мають міжнародні норми та стандарти, становлення яких необхідно дослідити.

Метою дослідження є з'ясувати генезу становлення міжнародних універсальних стандартів регулювання праці неповнолітніх.

Стан наукової розробки. У правовій літературі засади регулювання праці неповнолітнього працівника аналізували такі вчені як С.В. Венідіктов, М.І. Іншин, С.М. Прилипко, О.С. Реус, А.О. Теличко, Г.І. Чанишева, Р.Т. Чернега, Н.М. Швець, О.М. Ярошенко та інші. Водночас досліджень становлення міжнародних універсальних стандартів регулювання праці неповнолітніх не достатньо.

Виклад основного матеріалу. На міжнародному офіційному рівні питання врегулювання праці дітей розпочалися із Берлінської міжнародної конференції праці, яка відбулася в 1890 році, яка з одного боку не завершилася досягненням згоди щодо стандартів, у тим стала поштовхом для ряду наступних важливих міжнародних заходів. Згодом, у 1900 році у м. Базель (Швейцарія) була створена Міжнародна асоціація з трудового законодавства для сприяння положенням про дитячу працю як частину міжнародного трудового права [2].

У 1919 році була створена Міжнародна організація праці (МОП), яка була створена у рамках Версальського договору, що поклав край Першій світовій війні. З 1920 року МОП розміщується у Женеві, і першим її очільником був Альбер Томас. Вона виявилася доволі продуктивною за перші два роки було прийнято 16 Міжнародних конвенцій та 18 Рекомендацій. Перші міжнародні стандарти охоплювали ключові питання, зокрема робочий час, безробіття, охорону материнства, нічну роботу для жінок, мінімальний вік для працевлаштування та нічну роботу для молоді [3].

Перша Конвенція МОП, що була прийнята 1919 році, а набула чинності 13 червня 1921 року регулювала обмеження робочого часу у промисловості. Вказана конвенція передбачила у статті 2 загальне обмеження для промислових підприємств тривалості робочого часу до 8 годин на день (48 годин на тиждень) з можливістю перевищення вказаних норм у випадку загроз чи нещасних випадків (ст. 3), у випадку технічних потреб безперервного процесу, але не більше 56 годин на тиждень (ст. 4). При цьому окремі винятки були передбачені для Японії, зокрема фактичний робочий час осіб від п'ятнадцяти років не може перевищувати 57 годин у тиждень, на підприєм-

ствах обробки шовку-сирцю до 60 годин у тиждень, на підземних роботах у шахтах – 48 годин на тиждень (ст. 9). У Індії дозволявся 60-годинний робочий тиждень для всіх працівників промислових підприємств (ст. 10) [4]. Доволі дискримінаційний підхід щодо працівників у Індії та Японії, зумовлений історичними обставинами та умовами в яких приймалася конвенція. Друга Конвенція МОП була спрямована проти безробіття [5], третя про працю жінок до та після пологів [6], а четверта про працю жінок у нічний час [7], які не містили окремих норм про неповнолітніх працівників.

П'ята Конвенція МОП № 5 стосувалася мінімального віку приймання дітей на роботу у промисловій сфері. Відповідно до ст. 2 діти до чотирнадцяти років не могли бути прийняті на роботу, окрім підприємств де працювала вся родина. Також вказана норма не діяла у випадку праці дітей у так званих професійних школах при наявності дозволу та нагляду держави (ст. 3). Крім того, у Японії допускалися діти до роботи від 12 років (ст. 5), обмеження не діяли і в Індії, де передбачався навіть допуск дітей до 12 років до роботи (ст. 6), за винятком деяких обмежень (в мануфактурах із руховою енергією та кількістю працюючих понад 10 осіб, шахтах та кар'єрах, підприємствах по перевезенню пасажирів чи товарів). Щодо гарантій, то передбачався облік роботодавцем всіх неповнолітніх працівників до 16 років (ст. 4). Проте держави могли у силу місцевих неприйнятних умов не застосувати всі положення Конвенції (ст. 8) [8].

Шоста Конвенція МОП також стосувалася праці неповнолітніх працівників зокрема у нічний час. Відповідно до статті 2 вказаної Конвенції за загальним правилом неповнолітні до вісімнадцяти років не могли залучатися до роботи у нічний час, окрім тих підприємств де працювали всі члени родини. Допускалася праця підлітків на промислових підприємствах, якщо вони досягли шістнадцятирічного віку і роботи технічно мали використовуватися безперервно у випадку виробництва: заліза, сталі, листового металу/дроту (окрім процесів протравлювання), а також скла, паперу, цукру, золота хімічним шляхом (ст. 2). Нічний час вважався послідовно 11 годин із десятої години вечора до п'ятої години ранку, для хлібопекарських цехів міг вважатися із дев'ятої години вечора до четвертої години ранку. Нічна робота допускалася у шахтах, якщо потім слідувала перерва принаймні п'ятнадцять годин, а для тропічних країн, коли робота була вдень, нічний відпочинок міг бути менше 11 годин (ст. 3). Обмеження щодо нічної праці неповнолітніх не діяли для дітей від шістнадцяти до вісімнадцяти років, якщо виникали надзвичайні ситуації (ст. 4), а також могли бути скасовані урядом для неповнолітніх від шістнадцяти до вісімнадцяти років для суспільних інтересів (ст. 7). Щодо Японії застосування було передбачено із 1 липня 1925 року спочатку для дітей до 15 років, а згодом до 16 років (ст. 5). Стаття 6 Конвенції передбачала, що у Індії поняття «промислове підприємство» передбачає тільки «фабрики» та гарантії не поширювалися на хлопчиків від 14 років [9].

У 1930 році було прийнято Конвенцію МОП «Про примусову чи обов'язкову працю» № 29, яка містить багато гарантій щодо скасування та недопущення примусових робіт, має значення і для неповнолітніх працівників, бо у цей історичний період вони часто залучалися до робіт із 12-14 років. Серед ключових гарантій наступні: зобов'язання кожної держави після ратифікації Конвенції скасувати примусову/обов'язкову працю (ст. 1); визначено поняття примусової чи обов'язкової праці, що прив'язано до таких ознак «вчинення під загрозою покарання, здійснення не добровільно», але до примусової/обов'язкової праці не включається військова служба, роботу, яка є громадянським обов'язком, робота яка здійснюється по вироку суду, роботу, що виконується за надзвичайних обставин/стихійних лих, дрібні роботи для громади та користі колективу, якщо населення вправі висловити думку про доцільність роботи такої (ст. 2); тощо [10].

Була прийнята у 1952 році важлива Конвенція, яка у тому числі охопила неповнолітніх та дітей. Єдине, у Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення термін «дитина» означено як таку особу, яка «не досягла віку закінчення шкільної освіти чи не досягла 15-річного віку». Серед позитивних моментів Конвенції є передбачення низки гарантій, а саме: дітей віднесено до категорії «захищених осіб» (ст. 9, ст. 33); передбачено надання допомоги дітям та вдові, працівника який загинув (ст. 37); утримання дітей визначено як ризик (ст. 40); допомога для дітей включає їжу, одяг, житло, допомогу на дому, відпочинок (ст. 42); розмір допомоги для дітей становить 3 відсотки заробітної плати працівника на кожну дитину (ст. 44); розміри виплат для дітей у випадку хвороби працівника, безробіття, каліцтва, інвалідності та смерті (додаток до Розділу XI) [11].

Наступна важлива Конвенція була прийнята у 1957 році і стосувалася скасування примусової праці [12]. Хоча вона окремо не виділяє неповнолітніх працівників, але її положення про безумовну заборону примусової праці стосуються всіх працюючих.

Визначальне значення на світовому рівні для боротьби із дитячою працею стало прийняття 20 листопада 1989 року Конвенції ООН про права дитини [13]. У статті 32 даної Конвенції зауважено на гарантуванні захисту дітей від економічної експлуатації, виконання будь-якої роботи, що є небезпечною для здоров'я, може перешкоджати отримати освіти, заподіяти шкоди здоров'ю, а також її розвитку.

Важливе значення має створення у 1992 році Міжнародної програми з усунення дитячої праці (ІРЕС) як окремих департамент МОП, що має на меті через програми у різних державах світу викоринити дитячу працю, особливо шкідливу [2].

У 1999 році було прийнято ще одну важливу Конвенцію для боротьби із дитячою працею, що мала на меті заборонити та ліквідувати найгірші форми дитячої праці, гарантувати безплатну базову освіту, а також необхідність звільнення дитини від будь-якої роботи, їх реабілітації, соціальної інтеграції із врахуванням потреб родини. Серед важливих гарантій Конвенції: обов'язок кожної держави негайно заборонити та ліквідувати найгірші форми дитячої праці (ст. 1); визнання дітьми всіх осіб до 18 років (ст. 2); визначення переліку діяльності, що є найгіршою формою праці (усі форми рабства чи подібну до нього практику, наприклад торгівлю дітьми, боргову кабалу, кріпосну залежність, примусову/обов'язкову працю, вербування дитини для залучення у збройний конфлікт; проституцію, виробництво порнографічної продукції; залучення дитини до незаконної діяльності; роботу, що може шкодити здоров'ю/безпеці/моральності дитини); обов'язкову перевірку переліку робіт, що є найгіршими формами праці (ст. 4); передбачення контрольних механізмів (ст. 5); впровадження програм по ліквідації найгірших форм дитячої праці (ст. 6); впровадження програм надання необхідної, належної та прямої допомоги дитині для її реабілітації/соціальної інтеграції; гарантування дітям доступу до безплатної початкової освіти та професійно-технічної підготовки; виявлення дітей, що перебувають у важкому стані; враховувати особливості у становищі дівчат (ст. 7) [14].

У 2014 році був прийнятий Протокол до Конвенції про примусову працю 1930 року (P029), прийняття якого було обумовлено тим, що контекст та форми примусової/обов'язкової праці суттєво змінилися, а торгівля людьми здійснюється доволі часто саме із метою примусової праці із елементами сексуальної експлуатації, що вимагає зусиль з боку міжнародної спільноти, впровадження термінових дій для ефективного усунення таких випадків [15].

МОП допомогла приблизно 115 країнам боротися з дитячою працею. Було прийнято та впроваджено сотні законів, планів дій та політик. За 16-річний період, починаючи з 2000 року, чисте скорочення дитячої праці становило 94 мільйони дітей. МОП також надала технічну підтримку щодо примусової праці через значну кількість польових проектів, тим самим розробляючи ефективні способи запобігання та переслідування примусової праці та торгівлі людьми, допомоги жертвам, підвищення обізнаності та підтримки розробки, зміцнення або впровадження нових законів, включаючи дії щодо сприяння справедливій практиці найму. Це призвело до того, що багато урядів прийняли нове законодавство та політику, що забороняє примусову працю, а також докладаються зусилля для посилення кримінального переслідування торговців людьми та недобросовісних вербувальників і роботодавців, які використовують примусову працю.

Висновки. Становлення міжнародних стандартів захисту неповнолітніх працівників та заборона дитячої праці пройшла таку періодизацію своєї генези: 1) перший етап від 1890 року до 1918 року (початковий етап, який характеризується початком дискусій на міжнародному рівні про потребу регулювання праці неповнолітніх і заборону їх залучення до небезпечних та важких робіт); 2) другий етап від 1919 року до 1972 р. (базовий етап, що розпочався із створення МОП та характеризується переважно поступовим обмеженням праці неповнолітніх); 3) третій етап від 1973 року до 1998 р. (наступний етап розпочався із прийняття Конвенції про мінімальний вік для прийому на роботу від 26.06.1973 № 138 та тривав до початку глобалізаційних процесів); 4) сучасний етап, розпочався з 1999 року та триває досі (початок цього етапу пов'язуємо з прийняттям Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 № 182, триває досі та характеризується у аспекті глобальної справедливості приведення правозастосування у всіх державах до вимог універсальних міжнародних стандартів задля викоринення всіх форм дитячої праці).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Travail infantile et exploitation des enfants. URL: <https://www.unicef.fr/convention-droits-enfants/protection/exploitation-des-enfants>.
2. Child labour. URL: <https://www.britannica.com/topic/child-labour>.
3. History of the ILO. URL: <https://www.ilo.org/about-ilo/history-ilo>.
4. Конвенція про обмеження тривалості робочого часу на промислових підприємствах до 8 годин на день та 48 годин на тиждень № 1 від 29.10.1919. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_155#Text.
5. Конвенція МОП № 2 про безробіття від 29.10.1919. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_143#Text.
6. Конвенція про зайнятість жінок до та після пологів № 3 від 29.10.1919. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_315#Text.
7. Конвенція про працю жінок у нічний час від 29.10.1919 № 4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_080#Text.
8. Конвенція про мінімальний вік приймання дітей на роботу в промисловості № 5 від 29.10.1919. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_109#Text.
9. Конвенція про нічну працю підлітків у промисловості від 29.10.1919 № 6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_079#Text.
10. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю від 28.06.1930 № 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text.
11. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення від 28.06.1952 № 102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text.
12. Abolition of Forced Labour Convention, 1957 (No. 105). URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C105.
13. Конвенція ООН про права дитини. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/convention-full>.
14. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 № 182. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text.
15. Protocol of 2014 to the Forced Labour Convention, 1930. URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:P029.